

9. Rychard Terdyman. *Obrazovanye, prosveshhenye, vzaymosvyaz y razlychye Rukovodstvo po dyalogu: doverye y ydentychnost / Podredakcyey K. Chyzheskogo, Y. Kulyas, M. Golyubevskogo / Sejny. Yzdat. : FondPogranychе, Sejny, 2015. 615s.*

10. Todorov C. *Civilizovannyj dialog*. [Civilized dialogue]. Article. Retrieved from URL (in Russian).

УДК 94 (470 + 571) (= 161.2) «1991/2014»

Олена Балера

ОСНОВНИ НАПРЯМИ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991 – 2014 РР.)

Анотація. Статтю присвячено вивченню та аналізу процесу утворення українських громадських організацій Росії впродовж 1991 – 2014 рр. (до початку збройного вторгнення Росії на територію України), визначенню основних напрямів і форм мистецької діяльності таких об'єднань та їх ролі у реалізації національно-культурних потреб української діаспори Російської Федерації. Встановлено, що найбільш результативними напрямками культурно-мистецької діяльності російських українців стали проведення фестивалів української культури та українських народних свят, створення музичних, пісенних і танцювальних колективів, створення молодіжних і дитячих організацій, видання друкованих періодичних видань українською мовою, створення україномовних телевізійних програм і радіопередач, відродження національних традицій у різних формах образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва, тощо. З'ясовано, що впродовж 1991 – 2014 рр. російськими державними установами не було розроблено конкретних програм і планів щодо сприяння національно-культурному розвитку української діаспори, проте активістам українських громадських організацій у досліджуваній період вдалося отримувати для реалізації своїх культурно-мистецьких проектів періодичну або ситуативну організаційну та фінансову допомогу від центральних та місцевих органів державної адміністрації у межах загальнокультурних програм.

Ключові слова: українці Російської Федерації, національно-культурні потреби, фестивалі української культури, українські народні свята, створення молодіжних і дитячих організацій, засоби масової інформації, образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво.

Olena Balera

THE MAIN DIRECTIONS OF ARTS ACTIVITY OF UKRAINIAN CULTURAL PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE RUSSIAN FEDERATION (1991 – 2014 YEARS)

Abstract. The process of rapid formation of Ukrainian public organizations in Russia had begun in the wake of the national-cultural revival in the late 1980s and early 1990s. The quantity of similar organizations had gradually increased from 28 in 1992 to 156 in the first half of 2010. The cultural associations had been dominating among the public organizations created by Russian Ukrainians and the results of their activity in the development of different direction of Ukrainian art had been the most significant. The most successful directions of arts expression of the Ukrainian diaspora of Russia during the 1990s – the first half of the 2010-s had been organizing periodically repetitive festivals of Ukrainian culture and Ukrainian national holidays, their participation in general Slavic cultural events and national holidays of Russian people of other nationalities. As such activities didn't have a socio-political background, activists of Ukrainian public organizations had managed to receive financial support for their purpose from representatives of central and local Russian government institutions within the framework of general cultural programs, but any concrete programs and plans for support to the Ukrainian diaspora hadn't introduced during this period. The main forms of Russian Ukrainians' work with children and young people had been studying with children the national traditions of the Ukrainian people, their involvement in folk holidays, the organization of summer children's camps for the study of the Ukrainian language and culture (Republic of Bashkortostan), participation in the establishment of similar camps in Ukraine, organization of courses on the study of the Ukrainian language, etc. The representatives of the Ukrainian diaspora of Russia during 1991 – 2014 had failed to introduce any permanent all-Russian periodicals that would receive systematic state support from the Russian or Ukrainian authorities. Some local public organizations from some regions of Russia periodically had managed to publish Ukrainian-language newspapers, receiving financial support for their purpose from local administrations or sponsoring funds. The most successful of such publications had been the newspaper "Krynica", a Ukrainian-language periodical of Bashkortostan, and the socio-political newspaper "Voice of Ukraine in Western Siberia", which had been printed by representatives of the Ukrainian organization of the Tyumen region "Batkivshchyna". Ukrainian organizations in Russia during the 1990s – the first half of 2010 had failed to receive state support for the introduction of Ukrainian radio programs and television programs that would be broadcast on the territory of all Russia, but some public organizations from different regions of Russia had managed to negotiate with local radio and television and the local state administration regarding the organization of Ukrainian radio broadcasting and separate TV broadcasts at the regional level. The longest and most successful Ukrainian radio programs had been Samara programs "Veselka" and "Promin" due to the significant financial support of the regional state administration of Samara region and Orenburg program "Kobzar" whereas the deputy head of the Orenburg regional public organization "Ukrainian cultural and educational society named T.G. Shevchenko" S. B. Kabanova had been working as a journalist at the Orenburg Regional Radio. The representatives of the Ukrainian diaspora during the 1990s and early 2010s repeatedly had made attempts to introduce TV programs in the regions, in particular, in Moscow, Tyumen, Surgut, Orenburg, Samara, Petrozavodsk, Petropavlovsk-Kamchatsky, etc. However, any successful project hadn't introduced due to the relatively high cost of television programs and the lack of constant state or sponsorship support. Ukrainian public organizations in Russia during the 1990s and the first half of the 2010s had also carried out separate and haphazard arts activities in the field of fine arts and decorative applied art,

mainly in the form of exhibitions of works of Ukrainian artists that hadn't become systematic. The most of such exhibitions had carried out in the Republic of Bashkortostan. The difficult position of the Ukrainian community in Russia in condition of the Russian-Ukrainian military confrontation is also worsening due to the anti-Ukrainian attitude in relation to them from Russian pro-government media, so at the present stage Ukrainian public organizations are in urgent need of organizational and financial support from Ukrainian authorities and public organizations.

Key words: Ukrainians of the Russian Federation, national and cultural need, festivals of Ukrainian culture, Ukrainian folk festivals, initiation of youth and children's organizations, mass media, fine arts, decorative applied art.

Встановлення контактів і налагодження співробітництва з представниками громадських організацій закордонних українців є одним із найважливіших напрямів роботи українських зовнішньополітичних установ. Найчисельніша українська діаспора проживає в Російській Федерації, однак розгортання російсько-українського збройного конфлікту й активізація інформаційної війни з боку російських засобів масової інформації, спрямованої на створення у російському суспільстві негативного образу українців та української держави, призвели до фактичної втрати українськими владними структурами будь-яких можливостей надання допомоги російським українцям у розвитку їх національної культури на дипломатичному рівні. В умовах відсутності на сучасному етапі впливових загальноросійських об'єднань українців єдиними структурними одиницями, що мають за мету відродження і розвиток українських національно-культурних традицій, є культурні громадські організації, створені представниками української діаспори Росії. Основними напрямками діяльності таких організацій упродовж 1991 – 2014 рр. стали проведення фестивалів української культури та українських народних свят, створення музичних, пісенних і танцювальних колективів, заснування українських дитячих та юнацьких організацій, видання друкованих періодичних видань українською мовою, створення україномовних телевізійних програм і радіопередач, відродження національних традицій у різних формах художнього мистецтва тощо. Робота українських організацій в Російській Федерації здійснювалась в досить складних умовах, оскільки у 1990-х – I половині 2010-х рр. не було розроблено конкретних програм і планів надання фінансової допомоги національним меншинам країни для їхнього національно-культурного розвитку і подальша розробка таких документів стосовно російських українців в найближчій перспективі є практично неможливою. Тому вивчення і узагальнення досвіду утворення і мистецької діяльності культурних громадських організацій українців Росії є одним з важливих і актуальних завдань української історичної науки, оскільки його результати можуть сприяти налагодженню плідного співробітництва з представниками української діаспори Російської Федерації, а також пошуку нових методів і форм надання їм інформаційної, організаційної та фінансової допомоги для збереження і розвитку національно-культурних традицій українського народу.

У процесі роботи над статтею авторкою вивчено наукові роботи українських дослідників С.О. Вовк, М.М. Галік, М.Б. Закірова, Т.Д. Крамарчук, Л.І. Мазуки, А.А. Попка, О.М. Романухи, О.І. Стадніченко, О.Н. Хорошковської, І.Б. Якуц та ін., в яких розглянуто основні тенденції розвитку та діяльності українських громадських організацій Російської Федерації впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр., містяться окремі приклади співпраці таких організацій з українськими і російськими державними установами та суспільними організаціями [7; 8; 10; 13; 17; 21; 22; 24; 30; 32; 35]. Наукові та науково-популярні праці російських науковців і активістів громадських організацій українців Росії А. Авраменка, В. Бабенка, Л. Мельник, В. Павука, В. Сінельникової, Ю. Сіренко, І. Скибицької, І. Снежкової, Д. Чернієнка, І. Шульги вміщують цінну фактологічну інформацію про історію виникнення українських громадських організацій Російської Федерації, у них наведено конкретні приклади діяльності таких організацій, що мають за мету збереження та розвиток українських національно-культурних традицій [1; 3; 18; 20; 25; 26; 27; 28; 33; 34]. Проте на сучасному етапі ще не створено наукових праць, які б містили комплексний науковий аналіз основних напрямів і форм мистецької діяльності громадських організацій російських українців упродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр.

Виходячи з цього метою даної публікації є вивчення та аналіз процесу утворення українських громадських організацій Росії впродовж 1991 – 2014 рр. (до початку збройного вторгнення Росії на територію України), визначення основних напрямів і форм мистецької діяльності таких об'єднань та їх ролі у реалізації національно-культурних потреб української діаспори Російської Федерації.

На хвилі національно-культурного відродження наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у Російській Федерації розпочався стрімкий процес утворення українських громадських організацій, кількість яких поступово зростала з 28 у 1992 р. до 156 у першій половині 2010-х р. Серед громадських організацій, створених російськими українцями, переважали об'єднання культурного спрямування, які найбільш значних результатів досягли у розвитку різних напрямів українського мистецтва. Одним із найпоширеніших напрямів самовираження української спільноти Росії впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. стала організація та проведення регіональних фестивалів української культури, народних свят, а також участь у національних святах

представників інших національних меншин Російської Федерації. Найпомітнішими культурними заходами, організованими українськими громадськими організаціями Росії, стали щорічні або періодично повторювані конкурси та фестивалі української творчості, зокрема, чотири фестивалі української культури Татарстану (впродовж 2002 – 2010 рр.) і Відкритий вокальний конкурс імені Оксани Петрусенко, проведені Нижньокамською національно-культурною автономією «Українське товариство "Вербиченька"» за підтримки Міністерства культури Республіки Татарстан і місцевої державної адміністрації Нижньокамська; Всеросійський фестиваль-конкурс українських хорових колективів і вокальних ансамблів імені Олександра Кошиця (у 1995 р., 2000 р., 2002 р. і 2006 р.), ініціаторами проведення якого стали Об'єднання українців Росії, Федеральна національно-культурна автономія «Українці Росії» та Регіональна громадська організація «Українці Москви»; Міжнародний фестиваль-лабораторія традиційної української культури пам'яті Василя Скуратівського «Роде наш красний» (у курортному містечку Лазаревське м. Сочі), Міжнародний фестиваль мистецтв «Українська весна в Санкт-Петербурзі» та конкурс сучасної української пісні «Українська ліра Санкт-Петербурга», що відбувались за сприяння міських українських громадських організацій і Генерального консульства України у Санкт-Петербурзі; Краснодарський крайовий фестиваль української культури, до проведення якого долучились Краснодарська крайова громадська організація «Національно-культурний центр "Товариство українців Кубані"», Департамент культури Краснодарського краю та Канівський муніципальний заклад культури «Будинок культури "Колос"»; щорічний фестиваль самодіяльних творчих колективів українців Західного Сибіру «Сибірські барви України», засновником якого стала Національно-культурна автономія «Українська родина» м. Сургут Тюменської області; Далекосхідний крайовий фестиваль української культури «Наша думка, наша пісня» (Хабаровськ), Фестиваль української культури «Україна співає» в Твері, Фестиваль української культури в Іжевську, організатором якого стало міське Товариство української культури «Громада» [15; 16; 19, с. 3].

Значну роль у проведенні різнобічних свят української культури відіграє Регіональна громадська організація «Українці Москви» (до 2001 р. – Об'єднання українців Москви), яка впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. брала участь в організації культурно-просвітницької програми «Український музичний салон в Москві», творчого проекту «Український спів у світі», фестивалів української культури «Веснянка» та «Сорочинський ярмарок в Москві», Фестивалю українського мистецтва «Жива пам'ять», Української молодіжної вітальні у Шевченківській залі Національного культурного центру України, творчого проекту

«Український національний костюм», у межах якого створено постійну колекцію костюмів, творчого проекту «Видатні діячі музичної культури України», який присвячено вивченню творчості Р. Глієра, І. Козловського, О. Петрусенко, А. Кос-Анатольського, М. Скорика, В. Бесєдіної, В. Довганя та інших, міжнародного творчого проекту «Фестивальні маршрути Української хорової капели Москви» по містах Росії, України, Європи, США, Канади, Австралії, Ізраїлю тощо, екскурсійних маршрутів по слідах видатних українців у Москві тощо. Такий широкий діапазон культурної діяльності Регіональної громадської організації «Українці Москви» в різні роки здійснювався за організаційної та фінансової підтримки Міністерства культури РФ, Міністерства регіонального розвитку РФ, Комітету міжрегіональних зв'язків і національної політики міста Москви, Посольства України в РФ, Міністерства іноземних справ України, Міністерства культури України, Департаменту культури міста Москви, Комітету громадських зв'язків міста Москви, державної установи «Московський дім національностей», Всеросійського виставкового центру тощо [19, с. 3-4]. Однак ця допомога носила лише епізодичний та ситуативний характер і не вийшла на рівень укладання конкретних програм і планів надання допомоги українській діаспорі Російської Федерації з боку російської та української державних адміністрацій.

Керівництву Республіканського національно-культурного центру українців Башкортостану «Кобзар» вдалося встановити довготривалу і плідну співпрацю з представниками республіканської та місцевої адміністрації, зокрема, з Міністерством культури та національної політики Республіки Башкортостан і отримувати фінансову допомогу на проведення численних заходів, спрямованих на збереження та розвиток української культури. Так, з 1995 р. раз на два роки в одному з українських сіл республіки проводиться свято української культури «Ой, радуйся, земле», в якому беруть участь самодіяльні творчі колективи. За підтримки районної адміністрації Чишминського району Уфимської області Національно-культурний центр «Кобзар» щороку проводить у селі Санжарівка свято Івана Купала. На республіканському рівні відзначаються релігійні свята Різдво та Великдень, які фактично перетворились на свята української культури. Стало також традиційним проведення Республіканського дитячо-юнацького фестивалю-конкурсу української культури «Червона Калина», котрий з 2006 р. отримав статус міжнародного [2, с. 45; 4; 12].

Впродовж 1990-х – першій половині 2010-х рр. представники українських громадських організацій та творчих колективів також приймали активну участь у відзначанні загальнослов'янських національних свят і народних свят інших національностей Російської Федерації, зокрема, у Фестивалі національних колективів «Хоровод дружби», всеросійських культурних фестивалях «Сузір'я дружби» та «Дні

миру на Тихому океані», Міжнародному фестивалі «Москва – місто миру», Міжнародному фестивалі-конкурсі молодіжних фольклорних колективів «Червона гірка» (м. Брянськ), Міжнародному конкурсі високої моди національного костюму «Етно-Ерато», а також в урочистостях з нагоди національних свят «Сабантуй», «Навруз», «Акатуй», «Сагаалган» тощо [19, с. 3 – 4]. Цікавим є досвід Саратовської громадської організації «Український культурно-просвітницький центр «Родина», яка 2010 р. виграла конкурс обласних соціальних проектів і здобула право на проведення фестивалю слов'янської культури «Слов'янське небо» [9, с. 429]. Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану «Кобзар» за фінансової підтримки Міністерства культури і національної політики Республіки Башкортостан впродовж 2000-х – першої половини 2010-х рр. щорічно проводив Дні слов'янської писемності [12]. Українське товариство «Північна мрія» м. Вуктил (Республіка Комі) з 2006 р. постійно бере участь у проведенні свята «Вуктил багатонаціональний», під час якого творча група земляцтва виступає з концертною програмою, оформлює українське подвір'я з елементами української хати, накриває святковий стіл з українських страв, тощо [23].

Значне місце в культурно-мистецькій діяльності українських громад Росії займає робота з дітьми та молоддю. Упродовж 1998 – 2002 рр. на території Башкортостану діяла українська молодіжна організація Союз української молоді Республіки Башкортостан «Беркут». Наприкінці 2000-х рр. було створено нову молодіжну організацію з подібною назвою – Союз української молоді Башкортостану, яка активно долучається до національно-культурного життя української спільноти даної республіки. З 1993 р. на базі середньої школи села Золотоношка Стерлітамакського району створено єдиний в республіці навчально-виховний комплекс – дитячий садок і школа, де діти починають вивчати українську мову з трьох років за двогодинною програмою (на тиждень). Учні початкових і старших класів вивчають рідну мову також за двогодинною програмою, а у середніх класах – за тригодинною програмою. На базі цього навчально-виховного комплексу в селі Золотоношка у літній період щорічно організовується дитячо-юнацький профільний табір з вивчення української мови, культури і традицій українського народу, регулярно проводяться українські фольклорні фестивалі [2, с. 46; 12]. На основі Саратовської регіональної громадської організації «Український культурно-просвітницький центр «Родина»» також створено молодіжну організацію – Саратовський український молодіжний клуб, діяльність якого спрямована на задоволення інтересів осіб будь-якої національності, яким цікаво вивчити українську мову, історію та взяти участь у культурних заходах клубу. Представники молодіжної організації з метою зацікавлення і залучення до співпраці асимільованих українців створили

футбольну команду з великого футболу «Олімп», яка наприкінці 2000-х – у першій половині 2010-х рр. грала на досить високому рівні і виступала у міських спортивних змаганнях. Активісти цієї організації відкрили курси української мови для усіх бажаючих, а також у липні 2010 р. брали участь в організації Львівської літньої школи україністики разом із працівниками Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного інституту «Львівська політехніка» [9, с. 429]. Представники Сибірського центру української культури «Сірий клин» наприкінці 2000-х – на початку 2010-х рр. встановили плідне співробітництво з адміністрацією омських шкіл № 7 та № 63 і працівниками Омської муніципальної бібліотеки ім. Д.І. Менделєєва, результатом якого стало проведення для учнів 3-х – 5-х класів українських народних свят, присвячених святому апостолу Андрію Первозванному, святому Миколаю Чудотворцю, відзначанню Різдва Христового та Великодня. Готуючись до цих свят діти різних національностей розучували колядки, щедрівки, великодні пісні, веснянки, брали участь в українських національних іграх, конкурсах, забавах. Народні майстри Л.Г. Близнава та Ю.Д. Немиш проводили для молодших школярів заняття з розпису великодніх яєць і плетіння ляльок-мотанок [14]. Активісти Українського культурно-просвітницького товариства «Дніпро» з м. Нафтоюганська, при якому впродовж 2002 – 2006 рр. працювала українська недільна школа «Радослав», також проводили зі школярами традиційні українські свята «Козацькому роду нема переводу», «День святого Миколая», «Святвечір», «Мамо моя, рідна мама», «Квітуй, свята Україно» тощо. В українській недільній школі м. Тобольська, що існувала впродовж 1997 – 2009 рр. на базі Українського культурного центру при Українській національно-культурній автономії м. Тобольська, працювали гуртки з вивчення української мови, культури, історії України, а також із декоративно-вжиткового мистецтва [31, с. 404].

Одним із важливих напрямів культурно-мистецької діяльності українських об'єднань Російської Федерації впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. стали спроби створення і розвитку україномовних засобів масової інформації. Слід відзначити, що за вказаний термін не вдалося створити жодного постійно діючого загальноросійського періодичного видання, яке б отримувало системну державну підтримку з боку російських чи українських владних структур. В окремих регіонах Росії місцевим громадським організаціям вдавалося періодично видавати україномовні газети, отримуючи для цього фінансову допомогу місцевих адміністрацій або залучаючи спонсорські кошти. У 1989 р. у Москві українське товариство «Славутич» першим почало видавати свій друкований орган – газету «Український кур'єр» (6 тис. примірників), яка нерегулярно виходила впродовж 1991 – 1996 рр. З 1993 р. і впродовж 1990-х

рр. Об'єднання українців Росії на чолі з О.О. Руденком-Десняком (головний редактор) і Товариство з обмеженою відповідальністю «Кімос» видавали газету «Український вибір», яка приділяла значну увагу висвітленню національно-культурного життя українських громад у різних кутках Росії. Впродовж 1990-х – 2000-х рр. у Москві в різні роки виходили також газети та журнали «Український клуб», «Тинди-Ринди», «Невідома газета», журнал української фантастики «Брати», «Інформаційний бюлетень Об'єднання українців Росії», «Українська мозаїка» тощо. Одним із найстабільніших українських видань Росії стала газета «Криниця», що видавалася в Уфі Республіканським національно-культурним центром українців Башкортостану "Кобзар". Газета почала виходити з квітня 1992 р. як щомісячний спеціальний випуск щотижневої регіональної газети «Волга-Урал», а з березня 1995 р. Міністерство друку та масової інформації Республіки Башкортостан зареєструвало «Криницю» як самостійну газету-часопис українців Башкортостану. Видання почало виходити накладом 1000 екземплярів і фінансувалося українським фондом «Відродження Чорнобилю» та місцевою українською громадою. Впродовж середини 1990-х – початку 2010-х рр. газета мала культурно-просвітницьку орієнтацію, проте значна частина публікацій містила інформацію про життя і проблеми української спільноти Башкортостану. Значну роль в інформаційному забезпеченні української діаспори Росії впродовж 2000-х – на початку 2010-х рр. відіграла суспільно-політична газета «Голос України в Західному Сибіру», що була друкованим органом української організації Тюменської області «Батьківщина». Це видання фінансувалося урядом Тюменської області та частково отримувало допомогу від Генерального консульства України в Тюмені. Газета видавалася двома мовами: українською та російською і мала досить широкий спектр публікацій, зокрема, історичні матеріали, культурно-освітні та суспільно-політичні статті, юридичні консультації тощо. У 1994 р. Національно-культурна автономія «Українська родина» (м. Сургут) розпочала випускати газету «Українська родина», яка впродовж 1996 – 1998 рр. трансформувалася в український додаток до щотижневої обласної газети «В центрі подій». З 1996 р. по 2006 р. Нижньокамська національно-культурна автономія «Українське товариство "Вербиченька"» випускало свою листівку «Вербиченька» на сторінках місцевого видання «Ваша газета», редактором якої працювала одна із активісток товариства Л. Найденко. Випуск листівки став можливим завдяки особистій домовленості з власником газети – татарським бізнесменом А.К. Сулеймановим. Впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. у різні роки неперіодично виходили також газети «Рідне слово» (м. Челябінськ), «Українське слово» (м. Мурманськ), «Козацьке слово» (м. Краснодар), «Український вісник» (м. Сиктивкар), «Українець на Зеленому кліні» (Приморський край), «Східна

Слобожанщина» (м. Воронеж), «Українці на Півночі» (Тюменська область), «Український вісник» (Республіка Комі), «Сибірський українець» (м. Іркутськ), «Кобзар на Дону» (Ростовська область), «Батьківщина» (м. Петропавловськ-Камчатський), «Вісник Товариства української культури Кубані», «Промінь» (м. Самара), дайджест «Забута країна» (м. Санкт-Петербург) тощо [6; 11, с. 47].

Впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. українським організаціям Росії не вдалося отримати державну підтримку щодо створення українських радіопередач і телевізійних програм, які б транслювалися на території усєї Росії, проте в деяких регіонах Росії окремим громадським організаціям вдавалося домовитися з місцевим радіо і телебаченням та місцевою державною адміністрацією щодо організації українського радіомовлення і окремих телевізійних трансляцій на регіональному рівні. На початку 1990-х рр. на радіо «Ехо Москви» український журналіст В. Портніков вів авторську українську програму. З листопада 2003 р. до середини 2004 р. у Москві та Московській області виходила радіопрограма «Українська хвиля», яка була спільним проектом російської медіа-структури «Національна інформаційна група» та Об'єднання українців Росії (ведучий О.О. Руденко-Десняк). Двогодинна програма, що висвітлювала основні події в Україні, життя українців Росії, пропагувала українську культуру та літературу, транслювалася щонеділі з 15 до 17 години, однак через брак коштів невдовзі припинила своє існування. Впродовж 2000-х р. – на початку 2010 рр. у Москві можна було слухати дві українські радіопередачі. Програма «Співуча Україна», що двічі на місяць транслювалася на «Радіо Росії», була спільним проектом цієї радіостанції та Національної радіокомпанії України. Проект було розроблено з ініціативи та за сприяння Посольства України в Російській Федерації. Всесвітню службу Радіо-Україна в Російській Федерації на початку 2000-х рр. можна було слухати цілодобово в діапазоні коротких хвиль і частково в діапазоні середніх та довгих хвиль, а з середини 2000-х рр. залишились лише короткохвильові трансляції, недоступні для більшості російських українців. Впродовж 1993 – 1997 рр. і з 2003 р. до початку 2010-х рр. державна телерадіомовна компанія «Самара» щомісяця транслювала інформаційно-музичну передачу «Веселка» (на середніх та ультракоротких хвилях і в радіотрансляційній мережі області). У 1997 – 2003 рр. через зміни у керівництві ДТРК «Самара» українська радіопрограма не виходила. Лише з жовтня 2003 р. завдяки новому голові державної телерадіокомпанії «Самара» (з 2005 р. – ДТРК «Росія-Самара»), заступнику голови опікунської ради Будинку дружби народів Самарської області Ф. Алієву та значній фінансовій підтримці обласної адміністрації випуск української програми «Веселка» було відновлено. З 1993 р. по 2002 р. у Самарі виходила також українська радіопрограма «Промінь» на багато-

національній комерційній радіостанції «Радіо – 7». Програма складалася з радіожурналу та концерту і транслювалася на коротких і середніх хвилях. В 2002 р. через фінансові труднощі «Радіо – 7» припинило своє існування. Значну допомогу ведучим українських радіопрограм у Самарі надавали Національна радіокомпанія України та Всесвітня служба Радіо України. Впродовж 1997 р. – початку 2010-х рр. на хвилях державної телерадіокомпанії «Росія – Оренбург» до ефіру виходила щомісячна українська одногодина програма «Кобзар», що містила в основному концерти. Її авторкою і ведучою була журналіст обласного радіо, заступник голови Оренбурзької регіональної громадської організації «Українське культурно-просвітницьке товариство ім. Т.Г. Шевченка» С.Б. Кабанова. В Краснодарському краї впродовж 1995 – 2005 рр. на хвилях державної телерадіомовної програми «Росія – Кубань» голова Товариства української культури Кубані М.Г. Сергієнко вів щомісячні тридцятихвилинні культурно-освітні радіопередачі, у яких переважали концерти українських пісень та поезії. У 2005 р. програму було закрито у зв'язку зі зміною керівництва компанії. На хвилях державної телерадіомовної компанії «Росія – Мурманськ» впродовж 2000-х – початку 2010-х рр. також виходили українські радіопередачі, для яких не було спеціального графіка, але представники Національно-культурної автономії українців Мурманська і Мурманській області завжди могли домовитись про ефірний час, упродовж якого читали українську поезію та співали українські пісні. Впродовж 1990-х – на початку 2010-х рр. українські передачі виходили до ефіру і транслювалися в місцевих трансляційних мережах також в Тюмені, Тюменській області та в окремих містах Ханті-Мансійського і Ямало-Ненецького автономних округів, де живе багато українських заробітчан і членів їхніх сімей. У Республіці Башкортостан впродовж 2000-х – на початку 2010-х рр. у радіопрограмі «Мікрофон дружби» висвітлювались основні заходи, які проводились Республіканським національно-культурним центром українців Башкортостану «Кобзар». У радіопрограмі «Башкирські самоцвіти», «Скринька з малахіту», «Мелодії дружби» звучали українські народні пісні, висвітлювалось життя і побут української діаспори. Впродовж 1990-х – на початку 2000-х рр. у рамках рубрик, присвячених культурам різних національностей, виходили також і програми, присвячені українській культурі, зокрема, кілька програм про життя і побут українців Росії вийшло на Камчатському державному радіо «Росія – Камчатка» та у Петрозаводську на ДТРК «Карелія». У Пензі було досягнуто домовленості з обласною державною радіокомпанією про надання ефірного часу для передач регіональної української національно-культурної автономії [5; 12].

Впродовж 1990-х – на початку 2010-х рр. представники української діаспори Росії неодноразово робили спроби налагодити випуск

телевізійних програм у регіонах, зокрема, в Москві, Тюмені, Сургуті, Оренбурзі, Самарі, Петрозаводську, Петропавловську-Камчатському, тощо, однак жодного вдалого проекту не було створено через відносно високу вартість телевізійних програм та відсутність постійної державної чи спонсорської підтримки. З червня 1996 р. у результаті співробітництва Об'єднання Українців Росії та акціонерного товариства «Фора-Фільм» на одному з московських дециметрових каналів двічі на тиждень почали виходити українські програми, які містили громадсько-політичну інформацію та культурно-освітні проекти. Однак через неспроможність організаторів знайти спонсорів серед бізнесменів-українців через півроку програма припинила існування. Впродовж 1991 – 2005 рр. на Всеросійській державній телерадіо-компанії «Росія» виходили лише окремі концертні та інформаційні телепрограми, присвячені українській тематиці, зокрема, трансляція у запису тривалого українського концерту з нагоди Року України в Росії (2002 р.). У результаті співпраці Товариства української культури Кубані з Краснодарським крайовим державним радіо і телебаченням упродовж 1995 – 2003 рр. велась трансляція записів українських концертних програм та інших культурологічних передач, підготовлених Національною телекомпанією України. У 1990-х – на початку 2000-х рр. в Оренбурзькій області на хвилях державної телерадіокомпанії «Оренбург» виходила телевізійна програма «Кобзар». На початку 1990-х рр. в ефірі державної телерадіокомпанії «Самара» виходили окремі передачі про самарських українців і українські концертні програми. Впродовж 2000 – 2002 рр. у м. Сургут Тюменської області в ефірі міської телерадіокомпанії виходила щотижнева українська телевізійна програма «Родовід», створена за ініціативи Національно-культурної автономії «Українська родина» м. Сургут, адміністрації міста та завдяки спонсорській підтримці бізнесменів українського походження. Телепрограма містила актуальні новини з України, інформацію про національні традиції і звичаї українського народу. Завдяки зусиллям української громади м. Челябінська наприкінці 2000-х рр. на місцевому кабельному телебаченні демонструвались українські програми. Робота Республіканського національно-культурного центру українців Башкортостану «Кобзар» впродовж 2000-х – на початку 2010-х рр. регулярно висвітлювалась у тележурналі «Наш дім – Башкортостан», інформаційному телевипуску «Ватан», телепрограмі «Саям». У цих програмах транслювалися також пісні і танці українського народу. Телерадіокомпанія «Башкортостан» випустила фільм про народний хор української пісні «Кобзар», створений башкирськими українцями [5; 12].

Представники української спільноти Російської Федерації впродовж 1990-х – першій половині 2010-х рр. проводили також окремі епізодичні мистецькі

заходи, присвячені образотворчому та декоративно-вжитковому мистецтву, які не набули системного характеру. Найбільше таких заходів відбулося в Республіці Башкортостан. Зокрема, в музеях Уфи неодноразово організовувались виставки українського декоративно-вжиткового мистецтва. У 1990 – 1991 рр. у Музеї інтернаціональної дружби демонструвалась виставка «І чужому навчайтесь!, і свого не цурайтесь!», а у 1993 р. – виставка «І рушник вишиваний...». У 1992 р. у Художньому музеї ім. М.В. Нестерова було проведено виставку «Українська писанка». В Музеї етнографії народів Башкортостану у 1994 р. було проведено виставку «Думи мої, думи мої...». Виставку експонатів з фондів Київського музею українського образотворчого мистецтва «Український натюрморт» було організовано в меморіальному будинку-музеї С.Т. Аксакова. В національному музеї Республіки Башкортостан (м. Уфа), Юматовському етнографічному музеї народів Республіки Башкортостан, Краєзнавчому музеї села Золотоношка Стерлітамакського району та музеї Аургазинського району Республіки Башкортостан відкрито постійні експозиції, присвячені українському побуту і культурі. При національній недільній українській школі, яку було створено при середній школі № 9 Кіровського району м. Уфи діє єдиний в Росії музей сучасного українського образотворчого мистецтва. Один із активістів Омської регіональної громадської організації «Сибірський центр української культури «Сірий клин», член Омського відділення Спілки художників Росії А.А. Цимбал створив пам'ятник великому українському поету Т.Г. Шевченку, який було встановлено у 1997 р. у Сургуті за фінансової підтримки місцевого бізнесмена В.Ф. Самборського. Санкт-Петербурзька письменниця, науковець, активістка міського Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка Т.М. Лебединська разом із українським фотохудожником П. Тарасенком двічі організували виставки своїх фоторобіт в Національному музеї Тараса Шевченка у Києві: «Шевченківські місця в Санкт-Петербурзі» (2002 р.) і «Триста років українському Санкт-Петербургу» (2003 р.). Їх спільним доробком є також вихід 2004 р. у Санкт-Петербурзі фотоальбому «Пам'ятні місця Шевченка в Санкт-Петербурзі» та інформаційно-довідкового календаря «Т.Г. Шевченко в Санкт-Петербурзі». У листопаді 2011 р. у Будинку національностей Санкт-Петербурга за організаційного сприяння Української національно-культурної автономії Санкт-Петербурга демонструвалась виставка декоративного розпису та яскравих пейзажів української художниці із Пушкіно, уродженки Полтавської області Катерини Планіної. Регіональна громадська організація «Українці Москви» у березні 2015 р. організувала у бібліотеці Національного культурного центру України виставку робіт образотворчого і народно-вжиткового мистецтва художників з різних регіонів Росії, чиї мистецькі твори було присвячено життю і творчості

Т.Г. Шевченка. Впродовж 2000-х – у першій половині 2010-х рр. організація «Українці Москви» надавала методичну і організаційну допомогу Земляцтву студентів з України «Відродження» Російського університету дружби народів (РУДН) у проведенні щорічного фестивалю «Дні української культури в РУДН», у рамках якого проходили національні виставки української культури і побуту [2, с. 45; 19, с. 8, 16; 29].

Таким чином, найбільш результативними напрямами мистецького самовираження української діаспори Росії впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. стали проведення періодично повторюваних фестивалів української культури та українських національних свят, участь у загальнослов'янських культурних заходах і національних святах інших народів Росії. Оскільки така діяльність не мала громадсько-політичного забарвлення, активістам українських громадських організацій вдавалося отримувати для цього фінансову допомогу від представників загально-російських і місцевих державних установ у рамках загальнокультурних програм, але за вказаний період так і не було вироблено конкретних програм і планів допомоги українській діаспорі. Основними формами роботи російських українців з дітьми та молоддю стали вивчення з дітьми національних традицій українського народу, залучення їх до участі у народних святах, організація літніх дитячих таборів для вивчення української мови і культури (Республіка Башкортостан) та участь у проведенні таких таборів на території України, організація курсів вивчення української мови тощо. Впродовж 1991 – 2014 рр. представники української діаспори Росії не змогли створити жодного постійно діючого загальноросійського періодичного видання, яке б отримувало системну державну підтримку з боку російських чи українських владних структур. В окремих регіонах Росії місцевим громадським організаціям вдавалося періодично видавати україномовні газети, отримуючи для цього фінансову допомогу місцевих адміністрацій або залучаючи спонсорські кошти. Найбільш успішними з таких видань стали газета-часопис українців Башкортостану «Криниця» та суспільно-політична газета «Голос України в Західному Сибіру», що була друкованим органом української організації Тюменської області «Батьківщина». Впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. українським організаціям Росії не вдалося отримати державну підтримку щодо створення українських радіопередач та телевізійних програм, які б транслювалися на території усієї Росії, проте в деяких регіонах Росії окремим громадським організаціям вдавалося домовитися з місцевими радіо і телебаченням та місцевими державними адміністраціями щодо організації українського радіомовлення і окремих телевізійних трансляцій на регіональному рівні. Найбільш довготривалими та успішними українськими радіопрограмами стали самарські програми

«Веселка» і «Промінь» завдяки значній фінансовій підтримці обласної державної адміністрації Самарської області та оренбурзька програма «Кобзар», оскільки заступник голови Оренбурзької регіональної громадської організації «Українське культурно-просвітницьке товариство ім. Т.Г. Шевченка» С.Б. Кабанова працювала журналісткою Оренбурзького обласного радіо. Впродовж 1990-х – на початку 2010-х рр. представники української діаспори Росії неодноразово робили спроби налагодити випуск телевізійних програм у регіонах, зокрема, в Москві, Тюмені, Сургуті, Оренбурзі, Самарі, Петрозаводську, Петропавловську-Камчатському, тощо, однак жодного вдалого проекту не було створено через відносно високу вартість телевізійних програм і відсутність постійної державної чи спонсорської підтримки. Українські громадські організації Росії впродовж 1990-х – першої половини 2010-х рр. організовували також окремі епізодичні мистецькі заходи в галузі образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва, переважно у формі виставок робіт українських митців, які не набули системного характеру. Найбільше таких виставок пройшло в Республіці Башкортостан. В умовах російсько-українського військового протистояння нелегке становище української спільноти Росії погіршується ще й через антиукраїнську позицію російських провладних засобів масової інформації, тому на сучасному етапі українським громадським організаціям вкрай необхідна організаційна та фінансова підтримка з боку українських владних структур і громадських організацій.

1. Авраменко А.М. Україністика на Кубані: витоки і сучасні тенденції розвитку // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція у майбутнє: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 25 червня 2010 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 353 – 356.

2. Бабенко В., Бабенко С. Українці Башкортостану: основні тенденції етнокультурного розвитку (кінець XIX – початок XXI століття) // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 4. – С. 39 – 47.

3. Бабенко В.Я. Етнополітичні, культурні та мовні проблеми українців в Росії: чи потрібні українці Росії? // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 267 – 269.

4. Бабенко В.Я. Поздоровляємо з ювілеєм! // Офіційний сайт Республіканського національно-культурного центру українців Башкортостану «Кобзар». – Режим доступу до статті:

<http://kobzarufa.ru/index.php/novosti-nashi-sobytiya/34-pozdorovlyayemo-z-yuvileem>.

5. Бондаренко А., Коломацький В. Радіотелевізійні програми діаспори і для діаспори. – Режим доступу до статті: <http://kobza.com.ua/view/1089/29/>.

6. Бондаренко А., Коломацький В. Українська діаспорна преса Росії. – Режим доступу до статті: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/1088-ukrajinska-diasporna-presa-rosiji.html>.

7. Вовк С.О. Становлення та розвиток міжрегіонального співробітництва прикордонних областей України і Російської Федерації (наприкінці XX – на початку XXI століття): дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 / Вовк Світлана Олександрівна. – Луганськ, 2005. – 189 с.

8. Галік М.М. Діяльність Міжнародного інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного інституту «Львівська політехніка» для збереження національної ідентичності українців у зарубіжжі // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації: Збірник матеріалів другої Міжнародної науково-практичної конференції, 18 – 20 червня 2008 р. – Львів, 2008. – С. 178 – 182.

9. Двоєконко О. Саратовський молодіжний клуб як приклад інструменту збереження та відновлення національної ідентичності української молоді в Росії // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція у майбутнє: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 25 червня 2010 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 428 – 430.

10. Закіров М.Б. Урало-Сибірський регіон Російської Федерації в умовах трансформації суспільства: участь українського населення: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.02 / Закіров Марат Борисович. – Луганськ, 2006. – 210 с.

11. Іваненко В.В., Кавун М.Е. Проблеми збереження національної самосвідомості української діаспори в сучасній Росії (За матеріалами Сибіру та Уралу) // Чорноморський літопис (Миколаїв). – 2010. – Вип. 1. – С. 46 – 50.

12. Інформація про ситуацію у сфері забезпечення культурно-мовних потреб українців у Республіці Башкортостан. Додаток до листа генерального консула Російської Федерації у Львові Є.Ф. Гузєєва редактору «Львівської газети» П.І. Гулику від 5 лютого 2007 р. – Режим доступу до документа: www.lviv.mid.ru/doc/ba.doc.

13. Крамарчук Т.Д. Українська діаспора Республіки Башкортостан: історія формування та особливості існування в іншоетнічному середовищі: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 / Крамарчук Тетяна Дмитрівна. – Черкаси, 2000. – 205 с.

14. Ладан А. Святой Николай и украинская писанка в омских школах. – Режим доступу до статті: <http://kobza.com.ua/content/view/3805/36/>.

15. Лист Генерального консула України в Ростові-на-Дону В.А. Москаленка директору Департаменту зв'язків із закордонним українством та культурно-гуманітарного співробітництва Міністерства закордонних справ України В. В. Яценківському від 26 липня 2011 р. Щодо проведення фестивалю української культури. – Поточний архів Міністерства закордонних справ України за 2011 р. – К., 2011.

16. Лист Генерального консула України в Санкт-Петербурзі Н.В. Прокоповича директору Департаменту зв'язків з закордонним українством та культурно-гуманітарного співробітництва МЗС України В. В. Яценківському від 27 лютого 2012 р. – Поточний архів Міністерства закордонних справ МЗС за 2012 р. – К., 2012.

17. Мазука Л.І. Державна політика у сфері збереження національної ідентичності закордонних українців // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 9 – 20.

18. Мельник Л. Діяльність громадських організацій українців Росії як фактор збереження національної ідентичності // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 227 – 230.

19. Отчёт Региональной общественной организации «Украинцы Москвы» за 2015 год. – 17 с. – Режим доступу до документа: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiWkMf15dDPAhXmJz0KHSGjABMQFghTMAc&url=http%3A%2F%2Fmos-ukr-apella.ru%2Fload-doc%2Frep2015-minu.doc&usq=AFQjCNGu-wwSirvKwTkg3QbY0mMStCm0oQ&sig2=B6Wbh_qFJaog03PYNJNKTQ.

20. Павук В. Українська діаспора Сибіру сьогодні і завтра. На прикладі Національно-культурної автономії українців Новосибірська // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 241 – 242.

21. Попок А.А. Українські поселення на Далекому Сході як історичний та етнокультурний

феномен (кінець XIX – XX ст.): дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.02 / Попок Андрій Андрійович. – К., 2002. – 214 с.

22. Попок А.А. Формування та реалізація державної політики щодо закордонного українства: дис. на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління: 25.00.02 / Попок Андрій Андрійович. – К., 2010. – 368 с.

23. Раковська Е.А. Українське земляцтво м. Вуктила. – Режим доступу до статті: <http://kobza.com.ua/content/view/3840/36/>.

24. Романуха О.М. Розвиток українсько-російських відносин в сфері культури і науки (1991 – 2005 рр.): дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01 / Романуха Олександр Миколайович. – Донецьк, 2007. – 292 с.

25. Сінельникова В. Український ономастикон Нижньоволзького регіону: до питання збереження етнічності українців Волгоградської області РФ // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 25 червня 2010 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 258 – 263.

26. Сіренко Ю. Сучасні тенденції розвитку української освіти в Башкортостані // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 109 – 111.

27. Скибицкая И. Современные украинские организации Кубани и «Содружество Кубань – Украина» // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 25 червня 2010 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 329 – 332.

28. Снежкова І. Діаспора українців у Росії // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 358 – 361.

29. Соха В. Жити і працювати для України. Про життєве кредо подвижниць українського руху в Санкт-Петербурзі пані Тетяни Лебединської. – Режим доступу до статті: <http://kobza.com.ua/content/view/1142/36/>.

30. Стадніченко О.І. Проблема забезпечення прав національних меншин в міжнародних відносинах України і Російської Федерації: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата політичних

наук: 23.00.04 / Стадніченко Ольга Іванівна. – К., 2003. – 220 с.

31. Халімончук В.Є. Сучасний стан та проблеми розвитку освіти в Тюменській області // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція у майбутнє: Збірник матеріалів третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 25 червня 2010 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 403 – 405.

32. Хорошковська О.Н. Про стан української освіти в Російській Федерації // Українська діаспора в Росії: стан, проблеми і перспективи: Матеріали науково-практичної конференції, 22 грудня 2003 р. – К.: Українська всесвітня координаційна рада, 2004. – С. 27 – 30.

33. Чернієнко Д. Історична україністика в сучасній Росії: стан і шляхи розвитку // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 367 – 370.

34. Шульга І. Українська освіта в Низовому Поволжі: історичне минуле та сучасний стан // Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»: Збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, 23 – 24 серпня 2013 р. (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 136 – 140.

35. Якуц І.Б. Політичні аспекти діяльності української діаспори Росії // Сучасна українська політика. – К.: Вид-во «Центру соціальних комунікацій», 2011. – Вип. 22. – С. 379 – 386.

References:

1. Avramenko A.M., 2010. *Ukrainistyka na Kubani: vytoky i suchasni tendenciji rozvytku* [Ukrainian Studies in the Kuban: Origins and Contemporary Development Trends]. In *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrainy u mizhnarodnij spiljnoti: suchasnyj vymir, proekcija u majbutnje*: Zbirnyk materialiv tretjoi Mizhnarodnoji naukovo-praktyčnoji konferenciji, 23 – 25 chervnja 2010 r. L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koi politekhniki, pp. 353 – 356 [in Ukrainian].

2. Babenko V., Babenko S., 2010. *Ukrajinci Bashkortostanu: osnovni tendenciji etnokulturnogho rozvytku (kinecj XIX – pochatok XXI stolittja)* [Ukrainians in Bashkortostan: the main trends of ethno-cultural development (the end of the XIX - early XXI century)]. In *Narodna tvorčistj ta etnografija*. № 4, pp. 39 – 47 [in Ukrainian].

3. Babenko V.Ja., 2013. *Etnopolitychni, kuljturni ta movni problemy ukrajinciv v Rosiji: chy potrebni ukrajinci Rosiji?* [Ethnopolitical, Cultural and Language Problems of Ukrainians in Russia: Do Ukrainians Need Russia?]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja*

derzhavy Ukrainy u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukraini i ne v Ukraini...»: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovo-praktyčnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koi politekhniki, pp. 267 – 269 [in Ukrainian].

4. Babenko V.Ja. *Pozdorovljajemo z juvilejem!* [Congratulations on the anniversary!]. In *Oficijnyj sajт Respublikanskogho nacionaljno-kuljturnogho centru ukrajinciv Bashkortostanu «Kobzar»*. Rezhym dostupu do statti: <http://kobzarufa.ru/index.php/novosti-nashi-sobytiya/34-pozdoroviyaemo-z-yuvileem> [in Ukrainian].

5. Bondarenko A., Kolomacijkyj V. *Radiotelevizijni prohramy diaspory i dlja diaspory* [Radio and Television Broadcasting Programs for the Diaspora and for the Diaspora]. Rezhym dostupu do statti: <http://kobza.com.ua/view/1089/29/> [in Ukrainian].

6. Bondarenko A., Kolomacijkyj V. *Ukrajinsjka diasporna presa Rosiji* [Ukrainian Diaspora Press of Russia]. Rezhym dostupu do statti: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/1088-ukrajinska-diasporna-presa-rosiji.html> [in Ukrainian].

7. Vovk S.O., 2005. *Stanovlennja ta rozvytok mizhregionalnogho spivrobotnyctva prykordonnykh oblastej Ukrainy i Rosijskoi Federaciji (naprykinci XX – na pochatku XXI stolittja)* [Formation and development of interregional cooperation of the border regions of Ukraine and the Russian Federation (at the end of the XX - beginning of the XXI century)]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata istoryčnykh nauk: 07.00.01 / Vovk Svitlana Oleksandrivna. Lughans'k, 189 pp. [in Ukrainian].

8. Ghalik M.M., 2008. *Dijalnistj Mizhnarodnogho instytutu osvity, kuljturny i zv'jazkiv z diasporoju Nacionalnogho instytutu «L'vivs'ka politekhnika» dlja zberezhennja nacionalnoji identyčnosti ukrajinciv u zarubizhzi* [Activities of the International Institute of Education, Culture and Relations with the Diaspora of the National Institute "Lviv Polytechnic" to preserve the national identity of Ukrainians abroad]. In *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrainy u mizhnarodnij spiljnoti. Ukrajinsjka diasporna u svitovij cyvilizaciji*: Zbirnyk materialiv drughoji Mizhnarodnoji naukovo-praktyčnoji konferenciji, 18 – 20 chervnja 2008 r. L'viv, pp. 178 – 182 [in Ukrainian].

9. Dvojekonko O., 2010. *Saratovs'kij molodizhnyj klub jak pryklad instrumentu zberezhennja ta vidnovlennja nacionalnoji identyčnosti ukrajins'koi molodi v Rosiji* [Saratov Youth Club as an example of an instrument for preserving and restoring the national identity of Ukrainian youth in Russia]. In *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrainy u mizhnarodnij spiljnoti: suchasnyj vymir, proekcija u majbutnje*: Zbirnyk materialiv tretjoi Mizhnarodnoji naukovo-praktyčnoji konferenciji, 23 – 25 chervnja 2010 r. L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koi politekhniki, pp. 428 – 430 [in Ukrainian].

10. Zakirov M.B., 2006. *Uralo-Sybirskij region Rosijskoi Federaciji v umovakh transformaciji suspilstva: uchastj ukrajins'kogho naseleennja* [Ural-Siberian region of the Russian Federation in the conditions of society's transformation: the participation of

the Ukrainian population]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata istorychnykh nauk: 07.00.02 / Zakirov Marat Borysovykh. Lughansjk, 210 pp. [in Ukrainian].

11. Ivanenko V.V., Kavun M.E., 2010. Problemy zberezhennja nacionaljnoji samosvidomosti ukrajinskoji diaspori v suchasnij Rosiji (Za materialamy Sybiru ta Uralu) [Problems of Preserving the National Consciousness of the Ukrainian Diaspora in Contemporary Russia (Based on the Materials of Siberia and the Urals)]. In *Chornomorskyj litopys*. Mykolajiv, Vyp. 1, pp. 46 – 50 [in Ukrainian].

12. Informacija pro sytuaciju u sferi zabezpechennja kulturno-movnykh potreb ukrajinciv u Respubliki Bashkortostan. Dodatok do lysta ghegeneraljnogho konsula Rosijskoji Federaciji u Ljvovi Je.F. Ghuzjejeva redaktoru «Ljvivskojji ghazety» P.I. Ghulyku vid 5 ljutogho 2007 r. [Information on the situation in providing cultural and linguistic needs of Ukrainians in the Republic of Bashkortostan. Annex to the letter of the Consul General of the Russian Federation in Lviv E.F. Guzeev editor of "Lvivska Gazeta" P.I. Gulik from February 5, 2007]. Rezhym dostupu do dokumenta: www.lviv.mid.ru/doc/ba.doc [in Ukrainian].

13. Kramarchuk T.D., 2000. Ukrajinsjka diaspora Respubliki Bashkortostan: istorija formuvannja ta osoblyvosti isnuvannja v inshoetnichnomu seredovyshhi [Ukrainian diaspora of the Republic of Bashkortostan: history of formation and features of existence in a non-ethnic environment]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata istorychnykh nauk: 07.00.01 / Kramarchuk Tetjana Dmytrivna, Cherkasy, 205 pp. [in Ukrainian].

14. Ladan A. Svjatoj Nikolaj y ukrajnskaja pysanka v omskykh shkolakh [St. Nicholas and Ukrainian pysanka in Omsk schools.]. Rezhym dostupu do statti: <http://kobza.com.ua/content/view/3805/36/> [in Russian].

15. Lyst Ghegeneraljnogho konsula Ukrajiny v Rostovi-na-Donu V.A. Moskalenka dyrektoru Departamentu zv'jazkiv iz zakordonnym ukrajinstvom ta kulturno-ghumanitarnogho spivrobitnyctva Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrajiny V. V. Jacenkivsjkomu vid 26 lypnja 2011 r. Shhodo provedennja festyvalju ukrajinskoji kuljтуры [Letter from the Consul General of Ukraine to Rostov-on-Don V.A. Moskalenko to the Director of the Department for Relations with Foreign Ukrainians and Cultural and Humanitarian Cooperation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V.V.Yatsenkovsky of July 26, 2011 Concerning the Festival of Ukrainian Culture]. Potochnyj arkhiv Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrajiny za 2011 r. Kyiv [in Ukrainian].

16. Lyst Ghegeneraljnogho konsula Ukrajiny v Sankt-Peterburzi N.V. Prokopovycha dyrektoru Departamentu zv'jazkiv z zakordonnym ukrajinstvom ta kulturno-ghumanitarnogho spivrobitnyctva MZS Ukrajiny V. V. Jacenkivsjkomu vid 27 ljutogho 2012 r. [Letter from the Consul General of Ukraine in St. Petersburg N.V. Prokopovych to the Director of the Department for Relations with Foreign Ukrainians and the Cultural and Humanitarian Cooperation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V.V.Yatsenkovsky of February 27,

2012.]. Potochnyj arkhiv Ministerstva zakordonnykh sprav MZS za 2012 r. Kyiv [in Ukrainian].

17. Mazuka L.I., 2013. Derzhavna polityka u sferi zberezhennja nacionaljnoji identychnosti zakordonnykh ukrajinciv [State policy in the sphere of preservation of national identity of foreign Ukrainians]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrajina u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukrajini i ne v Ukrajini...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovopraktychnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv, Vydavnyctvo L'vivskojji politekhniki, pp. 9 – 20 [in Ukrainian].

18. Meljnyk L., 2013. Dijalnistj ghromadsjkykh orghanizacij ukrajinciv Rosiji jak faktor zberezhennja nacionaljnoji identychnosti [Activities of public organizations of Ukrainians in Russia as a factor for the preservation of national identity]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrajina u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukrajini i ne v Ukrajini...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovopraktychnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv, Vydavnyctvo L'vivskojji politekhniki, pp. 227 – 230 [in Ukrainian].

19. Otchet Regionalnoi obshchestvennoi organizacii «Ukraincy Moskvu» za 2015 god [Report of the Regional Ukrainian NGO "Ukrainians of Moscow" for 2015], 17 pp. Rezhim dostupu do dokumenta: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewiWkMf15dDPAhXmJZoKHSgJABMQFghTMAc&url=http%3A%2F%2Fmos-ukr-apella.ru%2Fload-doc%2Frep2015-minu.doc&usq=AFQjCNGU-wvSirvKwTkG3QbY0mMStCm0oQ&sig2=B6Wbh_qFJaoG03PYNJNKtQ [in Russian].

20. Pavuk V., 2013. Ukrajinsjka diaspora Sybiru sjghodni i zavtra. Na prykladi Nacionaljno-kuljturnoji avtonomiji ukrajinciv Novosybirskja [Ukrainian diaspora of Siberia today and tomorrow. On the example of the National-cultural autonomy of Ukrainians in Novosibirsk]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukrajina u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukrajini i ne v Ukrajini...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovopraktychnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv, Vydavnyctvo L'vivskojji politekhniki, pp. 241 – 242 [in Ukrainian].

21. Popok A.A., 2002. *Ukrajinsjki poselennja na Dalekomu Shhodi jak istorychnyj ta etnokuljturnyj fenomen (kinecj XIX – XX st.)* [Ukrainian settlements in the Far East as a historical and ethnocultural phenomenon (the end of the nineteenth and twentieth centuries)]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata istorychnykh nauk: 07.00.02 / Popok Andrij Andrijovykh. Kyiv, 214 pp. [in Ukrainian].

22. Popok A.A., 2010. *Formuvannja ta realizacija derzhavnoji polityky shhodo zakordonnogho ukrajinstva* [Formation and implementation of state policy on foreign Ukrainianness]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja

doktora nauk z derzhavnogho upravlinnja: 25.00.02 / Popok Andrij Andrijovych. Kyiv, 368 pp. [in Ukrainian].

23. Rakovs'ka E.A. *Ukrajins'ke zemljactvo m. Vuktyla* [Ukrainian Fellowship in the city of Vuktyla]. Rezhym dostupu do statii: <http://kobza.com.ua/content/view/3840/36/> [in Ukrainian].

24. Romanukha O.M., 2007. *Rozvytok ukrajins'ko-rosijs'kykh vidnosyn v sferi kuljuty i nauky (1991 – 2005 rr.)* [Development of Ukrainian-Russian relations in the field of culture and science (1991-2005)]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata istorychnykh nauk: 07.00.01 / Romanukha Oleksandr Mykolajovych. Donec'k, 292 pp. [in Ukrainian].

25. Sinel'nykova V., 2010. *Ukrajins'kyj onomastykon Nyzhnjovol'z'kogho rehionu: do pytannja zbezrehennja etnichnosti ukrajinciv Volghograd's'koji oblasti RF* [Ukrainian onomasticon of the Nizhnevols'zhsk region: to the question of ethnicity conservation of Ukrainians in the Volgograd region of the Russian Federation]. In *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti: suchasnyj vymir, proekcija u majbutnje*: Zbirnyk materialiv tret'joi Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 25 chervnja 2010 r. L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 258 – 263 [in Ukrainian].

26. Sirenko Ju., 2013. *Suchasni tendenciji rozvytku ukrajins'koji osvity v Bashkortostani* [Contemporary trends in the development of Ukrainian education in Bashkortostan]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukraïni i ne v Ukraïni...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 109 – 111 [in Ukrainian].

27. Skibitckaia I., 2010. *Sovremennye ukrainskie organizatcii Kubani i «Sodruzhestvo Kuban – Ukraina»* [Modern Ukrainian organizations of Kuban and "Commonwealth of Kuban - Ukraine"]. In *Diaspora iak chinnik utverdzhennja derzhavi Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti: suchasnyj vymir, proekticia u maibutnie*: Zbirnyk materialiv tret'oi Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 25 chervnja 2010 r. L'viv: Vidavnitctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 329 – 332 [in Russian].

28. Snjezhkova I., 2013. *Diaspora ukrajinciv u Rosiji* [Діаспора українців у Росії]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukraïni i ne v Ukraïni...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 358 – 361 [in Ukrainian].

29. Sokha V. *Zhyty i pracjuvaty dlja Ukraïny. Pro zhyttjeve kredo podvyzhnyci ukrajins'kogho rukhu v Sankt-Peterburzi pani Tetjany Lebedyns'koji* [Live and

work for Ukraine. About the vital credo of the ascetic of the Ukrainian movement in St. Petersburg Mrs. Tetyana Lebedinska.]. Rezhym dostupu do statii: <http://kobza.com.ua/content/view/1142/36/> [in Ukrainian].

30. Stadnichenko O.I., 2003. *Problema zabezpechennja prav nacionalnykh menshyn v mizhnarodnykh vidnosynakh Ukraïny i Rosijs'koji Federaciji* [The problem of ensuring the rights of national minorities in the international relations of Ukraine and the Russian Federation]: dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata politychnykh nauk: 23.00.04 / Stadnichenko Oljgha Ivanivna. Kyiv, 220 pp. [in Ukrainian].

31. Khalimonchuk V.Je., 2010. *Suchasnyj stan ta problemy rozvytku osvity v Tjumens'koji oblasti* [Current situation and problems of education development in the Tyumen region]. In *Diaspora jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti: suchasnyj vymir, proekcija u majbutnje*: Zbirnyk materialiv tret'joi Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 25 chervnja 2010 r. L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 403 – 405 [in Ukrainian].

32. Khoroshkovs'ka O.N., 2003. *Pro stan ukrajins'koji osvity v Rosijs'koji Federaciji* [About the state of Ukrainian education in the Russian Federation]. In *Ukrajins'ka diaspora v Rosiji: stan, problemy i perspektivy*: Materialy naukovy-praktyčnoji konferenciji, 22 ghruDNA 2003 r. Kyiv, Ukrajins'ka vsesvitnja koordynacijna rada, pp. 27 – 30 [in Ukrainian].

33. Chernijenko D., 2013. *Istoryčna ukrajinstyka v suchasnij Rosiji: stan i shljakhy rozvytku* [Historical Ukrainian Studies in Contemporary Russia: State and Development]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukraïni i ne v Ukraïni...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 367 – 370 [in Ukrainian].

34. Shuljgha I., 2013. *Ukrajins'ka osvita v Nyzovomu Povolzhi: istoryčne mynule ta suchasnyj stan* [Ukrainian Education in the Lower Volga region: historical past and present state]. In *Svitove ukrajinstvo jak chynnyk utverdzhennja derzhavy Ukraïna u mizhnarodnij spiljnoti «...zemljakam mojim v Ukraïni i ne v Ukraïni...»*: Zbirnyk materialiv chetvertoji Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji, 23 – 24 serpnja 2013 r. (u ramkakh IV Mizhnarodnogho konghresu svitovogho ukrajinstva). L'viv: Vydavnyctvo L'vivs'koji politekhniki, pp. 136 – 140 [in Ukrainian].

35. Jakuc I.B., 2011. *Politychni aspekty dijalnosti ukrajins'koji diaspory Rosiji* [Political Aspects of the Ukrainian Diaspora of Russia]. In *Cuchasna ukrajins'ka polityka*. Kyiv, Vyd-vo «Centru socialnykh komunikacij», Vyp. 22, pp. 379 – 386 [in Ukrainian].